

10. Прохоров Г. М. К истории литургической поэзии: гимны и молитвы патриарха Филофея Коккина / http://topreferat.znate.ru/pars_docs/refs/45/44847/44847.pdf
11. Ранкович Зоран. Исихазм у сербов. Исихазм: аннотированная библиография / Под ред. С.С.Хоружего. – М., 2004. – С. 708-711.
12. Stăniloae D. Din istoria isihasmului în Ortodoxia română. 1992. 24
13. Татиан Сириец / <http://mystudies.narod.ru/name/t/tatian.htm>
14. Хоружий С. С. К феноменологии аскезы / С.С.Хоружий. – М.: Изд-во гуманитарной литературы, 1998. – 352 с.

Andrew Yaremchuk

Isyhastska tradition in the Orthodox world, Syria, Bulgaria, Serbia, Romania and Georgia

The article presents the historical and religious analysis of Hesychasm in Syria, Bulgaria, Serbia, Romania and Georgia. Characterized isyhastsky movement in the context of Eastern Christian spiritual culture. Highlights the basic views theologians who formed under the influence of religious and philosophical teachings. The meaning of Hesychasm in the reform of monasteries.

Keywords: Hesychasm, isyhastska literature, monastery, mysticism, orthodox asceticism, patristic tradition, spiritual culture, Christianity, Jesus Prayer.

Андрей Яремчук

Исихастская традиция в православном мире Сирии, Болгарии, Сербии, Румынии и Грузии

В статье произведено историко-религиозный анализ развития исихазма на территориях Сирии, Болгарии, Сербии, Румынии и Грузии. Охарактеризировано исихастское движение в контексте восточно-христианской духовной культуры. Освещаются основные взгляды богословов, которые формировались под влиянием этого религиозно-философского учения. Раскрывается значение исихазма в реформировании монастырей.

Ключевые слова: исихазм, исихастской литература, монастырь, мистицизм, православный аскетизм, святоотеческое традиция, духовная культура, христианство, Иисусова молитва.

УДК 27(41)-9,,05”-726.1

© Віталій Бучовський
(Чернівці)

МІСІЯ АВГУСТИНА КЕНТЕРБЕРІЙСЬКОГО НА БРИТАНСЬКІ ОСТРОВИ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗПОВСЮДЖЕННІ ХРИСТІАНСТВА В АНГЛОСАКСОНСЬКИХ КОРОЛІВСТВАХ

У статті аналізується місіонерська діяльність Августина Кентерберійського на Британських островах у період Раннього Середньовіччя. Розглядається його активна участь в об'єднувчому процесі Церкви в англосаксонських королівствах.

Ключові слова: Августин Кентерберійський, папа Григорій I Великий, англосаксонські королівства, Кельтська Церква, Кент, кафедра, Галлія, собор.

Актуальність дослідження. Актуалізуючи питання розповсюдження християнства на теренах Західної Європи у період Раннього Середньовіччя, неможливо оминати своєю увагою і поширення християнства на Британських островах, які стали яскравим прикладом складних процесів, які відбувалися у даний період, були політичні й етнічні процеси в Англії, де кельтів потіснили язичницькі германські племена англів, саксів, ютів та ін., які впродовж декількох століть здійснили ряд інвазій, зумівши, таким чином, спочатку асимілюватися серед місцевого населення, а пізніше – зайняти панівне становище на островах. Британія була поділена на численні і непостійні королівства під проводом різних германських королів, які

певною мірою руйнували цивілізацію романізованих бриттів. Бритти ці інвазії сприйняли доволі негативно, що позначилося і на становищі християнства на завойованих германськими племенами землях. Місцеве духовенство не могло, а радше не хотіло займатися своїми безпосередніми обов'язками, тобто пропагувати віру Христову як серед своїх співплемінників, так і серед завойовників, втрачаючи таким чином зв'язок як зі священнослужителями незавойованих острівних територій, так і з Римом.

Тому **метою** даного дослідження є висвітлення місіонерської діяльності Августина Кентерберійського на Британських островах, його ролі в об'єднавчому процесі Христової Церкви.

З мети нами поставлено вирішення певних **завдань**:

- проаналізувати роль папи Григорія I Великого у розповсюдженні християнства на Британських островах;
- визначити основні аспекти місіонерства Августина та його сподвижників в англосаксонських королівствах;
- охарактеризувати спроби об'єднання двох гілок християнства (Кельтської та Римської) та роль у цьому процесі Августина Кентерберійського.

Для всебічного вирішення даних завдань нами було залучено **корпус джерел та літератури**, які дають нам змогу уявити тогочасне англосаксонське суспільство з його політичним, економічним, релігійним становищем. Це перш за все праця відомого церковного історика Беди Досточтимого „Церковна історія народу англів” [3], Англосаксонські хроніки [2], збірник Англосаксонських грамот [1], епістолярну спадщину римських пап [5, 6, 7] тощо. Питання про християнізацію англосаксонських королівств та роль у цьому процесі Августина Кентерберійського розглядали у своїх розвідках багато закордонних та російських (що не можна сказати про українських) вчених, зокрема Д. Вільсон [9], Й.Лортц [12], І.Мейєндорф [13], В.Мосс [14], Г.Трайль [17], Е.Філіпс [18], Н.Гайєм [20], А.Кузнєцова [11] та ін.

Виклад основного матеріалу. Чого не могло і не хотіло британське духовенство, те взялося здійснити наприкінці VI ст. керівництвом Римської Церкви, бо важливою метою її політики на Британських островах було відновлення втраченого зв'язку з кельтським християнством. Адже згаданий раніше поділ на королівства був зручний для швидкого розповсюдження нової віри серед англосаксів. Виникало питання: який інтерес мав Рим у віддаленій Британії, крім того, у єпископа Риму були проблеми набагато ближче до дому, адже він, за теорією, головний єпископ у світі, був повний турбот про керування містом, харчування його населення, біженців від ломбардців, і збереженні Церкви єдиною? Відповідь лежить в особі Григорія I Великого (Двоєслова) – римського папи в 590 – 604 рр., останнього з чотирьох Західних Отців Церкви (після Амвросія, Ієроніма і Августина), канонізованого і в православ'ї. Роль папи Григорія I у справі розповсюдження християнства на Британських островах важко переоцінити. Навіть на його гробниці висічена епітафія, в якій вказано на його заслуги у цьому процесі:

...Англи приведені ним до Христа наставлянням у вірі;

Цілий народ навернений був терпінням його і любов'ю... [3, с. 48].

Англієць Р.Мілман так написав у своїй „Історії латинського християнства”: „Яким замішанням, безправністю і хаосом було би Середньовіччя без середньовічного папства; а справжнім батьком середньовічного папства є Григорій Великий” [8, с. 307]. Тому і не дивно, що духовним ініціатором і натхненником цього навернення став саме він. У легенді ідеться, що одного разу (приблизно у 562 р.) Григорій I, ще будучи дияконом, побачив на римському форумі полонених хлопчиків „благородної постави, з приємними рисами і красивим волоссям” [3, с. 48-49]. Дізнавшись, що вони з острова Британія, називаються англами і ще не християнізовані, він пророкує милість Божу їхній країні – уникнувши гніву Господнього, вони будуть співати „Алилуйя!” (бо воно співзвучне з іменем їхнього короля Елли, який правив у Дейрі приблизно в 560 – 588 рр.). Григорій був вражений схожістю імені англів зі словом „ангели,” вважаючи, що це знак з небес. Він пішов до папи і попросив відправити його в Британію до англів проповідником. Понтифік дав згоду і Григорій відбув на острови, але через декілька днів був відкликаний до Риму. Ставши папою у 590 р., він не полишає

намірів християнізувати англів. З цією метою Григорій у 595 р., вже як глава Церкви, наказав відправленому до Галлії священику Кандіду викупити у Марселі полонених дітей з Британії з метою відправити їх у монастир, охрестити, постригти в монахи й навчити місіонерській справі на батьківщині [8, с. 306]. Про це навіть зберігся лист Григорія до Кандіда, датований 595 р., де він просить виділити для цього кошти з прибутку своїх патримоній [5, с. 799]. Хоча ми можемо зрозуміти, що навряд чи саме ці імпровізовані новобранці могли бути доставлені до Риму вчасно і пройти весь курс місіонерського навчання. Адже через рік, у 596 р. папа вибирає для цієї важливої подорожі 39 монахів на чолі з пріором монастиря св. Андрія на Целіанському пагорбі в Римі Августина. Про це свідчить Беда Досточтимий [33, с. 48], користуючись даними „Liber Pontificalis” (Книги понтифіків) [116], а також копіями листів пап та інших осіб, наданих йому Нотельмом, архієпископом Кентербері в 735 – 739 рр. і „Англосаксонськими хроніками” [2, с. 225].

Підкоряючись повелінню папи, вони відправляються в дорогу. На шляху до Британії монахи, зупинившись у Галлії, в південному Голі, наслухалися скільки жахливого про грубість народу англів, що вирішили відправити Августина назад до Риму слізно прохати Григорія скасувати таке важке і небезпечне завдання. На нашу думку, галльські єпископи навмисно відговорювали місіонерів (Августина з групою) їхати через її території. Адже вважали, що Британська церква є канонічною територією Арльського (Арелатського) єпископа. Та понтифік настояв на своєму планові; відправив їм рекомендаційні листи, датовані 23 липня 596 р., до франкських князів і єпископів, щоби ті допомогли їм, і дав пораду взяти з собою перекладачів із народу франків. Послухавши настанов понтифіка, Августин і його супутники прибули до Британії і висадилися на острові Танатос (Танет, що сьогодні з'єднаний з узбережжям) у 597 р. У той час у Кенті королівський престол займав Етельберт (568 – 616 рр.). Місіонери попросили у нього дозволу проповідувати. Король, вислухавши монахів, подарував їм будинок у місті Доруверн (пізніше – Кентербері) і забезпечив їх усім необхідним. Така лояльність короля-язичника пояснюється тим, що він уже знав дещо про християнство. Адже його дружиною була Берта (Бертрада) – дочка Хариберта (524 – 532 рр.), франкського короля, володаря Аквітанії з роду Меровінгів, яка була християнкою. Її видали заміж за Етельберта у 560 р. з умовою, що він дозволить дружині безперешкодно сповідувати її віру і виконувати обряди. Для цього з нею відправили Ліутгарда, франкського єпископа Сана [13] (про нього нічого невідомо, але в ХІХ ст. біля церкви св. Мартина була знайдена монета з його іменем, що дало можливість Е.Флетчеру вважати цей храм ще з доавгустинівської епохи [9, с. 53]).

Августин і його помічники відразу почали проповідувати в місті, служили літургії в церкві св. Мартина (єпископ Турський 336 – 397 рр.), в якій завжди молилася королева [19, с. 98]. Аскетичність і безкорисливе життя монахів були визнані та оцінені – все більше народу увірувало і приймало хрещення. І, нарешті, 2 червня 597 р. хрестився і сам король [16, с. 239]. Хоча за повідомленнями деяких дослідників, зокрема А. Трайля, це відбулося у 601 р. [17, с. 81]. Виникає питання, чого Етельберт прийняв хрещення і що змусило його відмовитись від віри предків після проповіді християнських місіонерів? Стівен Мулбергер у своїй праці „Навернення Британії” називає такі причини:

1. Обіцянка вічного життя;
2. Обіцянка, що Бог, справжній Бог, який створив Всесвіт, не порожній ідол, допоможе королів, які поклоняються йому.
3. Монахи з Риму були переконаними аскетами, прекрасними шоуменами, з їхніми ритуалами, одягом і священним начинням, і чудотворцями.
4. Останній чинник, що мав значення для Етельберта, – це чинник другорядності. Адже, зустрівшись із прекрасними проповідниками, він, напевно, відчував себе дещо ізольованим від іншого світу [15].

Ендрю Філліпс також яскраво змалював початок християнізації англосаксонської Британії: „Король Етельберт і королева Берта, здавалося, змагалися з Константином Великим. Поставивши Кентербері на чолі Церкви, вони переїхали до Рекулвера для будівництва нового

палацу. Рекулвер став для них новим Римом, подібно до того, як язичницька Візантія стала християнським центром – Новим Римом – Константинополем. Кентербері, англійський Старий Рим, був відданий італійському митрополитові Августину. Тим не менше, король Етельберт зберіг символічно королівський монетний двір у „Старому Римі”. Символічно, тому що Кентербері був його скарбницею як у духовному, так і в земному смислі” [18, с. 15].

Зупиняючись на висвітленні проблеми християнського місіонерства доби раннього Середньовіччя, зокрема, на Британських островах, необхідно звернути увагу і на таку обставину: дослідники місіонерської практики стикаються з необхідністю відрізнити місії „офіційні” і „добровільні”. А. Кузнєцова, характеризуючи таку особливість, зазначає: „Офіційні” місії здійснювалися людьми, спеціально обраними церковними і світськими ієрархами для досягнення певних церковно-політичних цілей. Інтереси місіонерів, які виконували ці завдання, могли й відрізнитись від „офіційних”, а могли і зовсім не залежати від них. „Добровільні” місії здійснювалися за ініціативою окремих ентузіастів, серед яких особливо прославились ірландські та англосаксонські ченці-мандрівники, натхнені чернечими ідеалами „прочанства во ім’я Христа” [11, с. 36-37].

Далі дослідниця підкреслює: „Місії до нехристиянських народів з боку християнських сусідів, як „офіційні”, так і „добровільні”, часто використовувалися для поширення у тій чи іншій формі влади перших на суспільство останніх. При цьому підходи світської і духовної влади до методів “роботи з язичниками” нерідко розходились, як видно на прикладі завоювання і християнізації франками саксів, а потім уже саксами – полабсько-балтійських слов’ян. Розбіжності між світською і духовною владою у цих питаннях виникали, безумовно, не лише всередині суспільства, але й на „вищому рівні” – між християнськими правителями Європи і папством. Римські первосвященики, заохочуючи місіонерську діяльність, переслідували свою мету, пов’язані з прагненням розширення церковної юрисдикції Риму, що нерідко призводило до конфлікту з Православною Церквою і Візантійською імперією за сфери релігійного впливу” [11, с. 37]. Завершуючи думку А.Кузнєцової, можна констатувати, що для формального хрещення народу було необхідне офіційне прийняття християнства правлячою верхівкою суспільства, яка забезпечувала духовенству підтримку в здійсненні успішної пропаганди нової системи вірувань. Тому власне місіонерській діяльності серед народу язичників повинні були передувати „дипломатичні місії”, метою яких було домогтися угоди з місцевими правителями щодо зміни віри. Ініціатива таких місій могла виходити як від язичницьких правителів, які бажали прийняти хрещення, так і з християнського боку.

Зацікавленість Григорія Великого, на переконання тієї ж таки А.Кузнєцової, „у поширенні християнства серед невірних могла бути пов’язана з його намаганням скрізь розширити вплив Риму; вона також могла бути продиктована духом суперництва з ірландськими місіонерами” [11, с. 40]. Тобто ми розуміємо, що швидше за все ще до приходу Августина до англосаксів вони вже могли бути знайомі з християнством, оскільки межували з християнськими общинами бретонців у південно-східній частині Англії.

Цікавими є також судження дослідника Н. Гайєма в його праці „Королі-неофіти: влада і залучення до релігії у ранній англосаксонській Англії” [20]. Автор намагається відповісти на питання про ті мотиви, які змусили короля охреститися. Вважаючи, що духовні намагання короля Кента перебувають за межами наших пізнавальних можливостей, автор книги шукає причини його хрещення виключно у політичній сфері, кажучи, що „ухвалення християнства було швидше питанням стратегії, ніж віри” [20, с. 53]. Проте головним мінусом цієї тези, ми вважаємо, є не стільки це твердження саме по собі, скільки методика відбору доказів, які покликані його аргументувати. До прикладу, Н. Гайєм із самого початку рішуче відкидає свідчення Беди Досточтимого, чия „Церковна історія народу англів”, поза сумнівом, є головним джерелом, що дозволяє відновити історію правління Етельберта взагалі та його хрещення, зокрема. Його неприйняття „Церковної історії...” базується на безумовному запереченні об’єктивності її автора, яка, на думку Н. Гайєма, спочатку підривається його „нортумбрійською тенденційністю” [20, с. 57] та імпліцитними „смысловими оцінками” [20, с. 60]. Можемо зазначити, що теза про сумнівність деяких повідомлень Беди не є новою у спеціальній літературі, що присвячена ранній

англосакській історії, але навіть найактивніші прихильники цієї позиції, наприклад Р. Мінс [22, с. 5-17], не заперечують, як це робить Н. Гайєм, їх достовірності в принципі.

Мимоволі розшукуючи інші джерельні матеріали, Н. Гайєм звертає найпильнішу увагу на епістолярну спадщину папи Григорія I Великого, значна частина якої, між іншим, збереглася саме у „Церковній історії...”. Її аналіз приводить дослідника до висновку про серйозне залучення Етельберта в міжособну боротьбу континентальних правителів, зокрема, у Франкській державі. На думку Н. Гайєма, місія Августина до Кенту, врешті-решт, виявилася побічним продуктом конфлікту франкських королів Гільперика (561 – 584 рр.) і Гільдеберта II (575 – 595 рр.), який контролював велику частину Меровінзької Галлії. Він припускає, що метою Григорія, за яким стояв Гільдеберт, було здійснення „більш міцного контролю над Кентською Церквою”, для чого їм і була потрібна підтримка Етельберта [20, с. 70-74]. Це припущення викликає в нас резонне запитання, про яку „Кентську Церкву” йдеться, якщо населення Кента залишається поки що язичниками? Проте Н. Гайєма це поки не цікавить; його значно більше займає проблема того, яким чином папа розраховував установити свою владу над гіпотетичною „Кентською Церквою”. І тут на сцену виводиться єпископ Ліутгард, який супроводжував у 565 р. племінницю Гільперика, принцесу Берту, до її майбутнього чоловіка, Етельберта. Без всяких на те підстав Ліутгард, про якого, як ми вже зазначали раніше, невідомо практично нічого, окрім імені, оголошується „агентом Гільперика” [20, с. 73], який згодом і очолив „якусь церкву” в Кентербері. Крім того, манчестерський історик виводить на історичну арену якихось невідомих, але „високопоставлених кентських мандрівників”, які в період перебування в Галлії провели з єпископом Кандідом переговори про заміну Ліутгарда [20, с. 81]. Дізнавшись про це, Григорій негайно вирішує відправити до Кенту „частини швидкого реагування папській інтервенції” [20, с. 118] для „колонізації язичницької території” [20, с. 119]. Отже, у відображенні Н. Гайєма, місія Августина постає лише як спроба папської курії відібрати управління „Кентською Церквою” у передбачуваного „резидента” вже давно померлого Гільперика.

Заради справедливості, потрібно зазначити, що дослідник досить скрупульозний у вивченні тих політичних, у тому числі зовнішньополітичних обставин, у яких проходило навернення Етельберта. Тим не менше, головне, до чого він зводить причини цієї події, полягає у політичних інтригах меровінзьких королів; більше того, він, по суті справи, розглядає Кент як державу-сателіт Франкського королівства [20, с. 99]. Одночасно Н. Гайєм виходить з того, що „кентці” в етнічному плані дуже відрізнялися від англів і саксів, і саме на цій тезі вибудовує всі свої здогадки про політичні цілі їхнього короля. Тут дослідник, на нашу думку, використав концепцію „доказу від протилежного”: якщо немає доказів, що англосаксонський король прийняв християнство суто з релігійних причин, значить він прийняв його з причин політичних. На наше переконання, тут потрібно надати перевагу іншому силогізмові: оскільки перехід англосаксів до нової віри за суто релігійними причинами не може бути повністю обґрунтований, політичні резони також відіграли у цьому процесі відому й визначну роль.

Тим не менше, через свої рескрипти Григорій I керував справами місії уважно і розумно. Методи введення нової релігії й першопочаткові форми церковної ідеології, що впроваджувались у свідомість населення Англії, на цій країні християнського світу, були своєрідні і відзначалися значною терпеливістю.

Позитивний результат початкової діяльності спонукає Августина відправитись до Галлії (в місто Арелат), де він, згідно із вказівкою понтифіка, був висвячений в єпископи св. Віргілієм. Це відбулося між липнем 596 р. (в листі папи він ще названий як „слуга Божий” – так зверталися до монахів) і вереснем 597 р. (в листі Григорія I до королеви франків Брунгільди говориться про Августина як про „нашого брата і співєпископа”). З цього випливає, що посвячення Августина мало місце у цей проміжок часу, хоча в листі до патріарха Александрійського Євлогія Григорій згадує про те, що Августин був висвячений в Арелаті ще до прибуття в Британію, що суперечить свідченню Беди [6, с. 835].

На Різдво Христове 597 р. Августин хрестив вже 10000 англосаксів [16, с. 239] і відправив у Рим священника Лаврентія і монаха Петра повідомити, що народ англів

прийняв віру Христову, а він, Августин, став у них єпископом. У той же час він просив поради відносно деяких питань, які потребували негайного пояснення.

Папа, зрадівши цьому повідомленню, відзначає у своєму „Коментарі на блаженного Іова”: „Мова Британії, що недавно видавала лишень зубний скрегіт, сьогодні вчиться співати хвалу Богові з єврейським „Алилуйя.” ... хто, будучи невірющим, не відступав перед сильним військом, сьогодні, повіривши, підкорюється словам малих” [3, с. 47]. Після цього він поділився цією новиною з Александрійським патріархом Євлогієм [6, с. 843] і відправляє лист св. Августинові: „Слава во вишніх Богові і на землі мир, у людях благовоління”, бо зерно пшениці, впавши на землю, померло, щоб не царювати лише на небі, але щоб царювати і на землі, бо Він Той, Чисю смертю ми живі; Чисю слабкістю сильні; Чиїми стражданнями позбавлені від страждань; посередництвом любові Якого знайшли те, що не шукали” [6, с. 861].

Щодо заданих питань, то папа Григорій I, як тонкий політик, писав у „*Libellus Responsionum*” („Книга відповідей папи Григорія,” датована липнем 601 р.): „... храми ідолів цього народу не повинні бути зруйновані. Знищивши ідолів, які є в них, візьміть святу воду, і окропіть ці капища, і спорудіть у них вівтарі, і розмістіть святі реліквії... Коли ці люди побачать, що святилища їхні не зруйновані, вони проженуть заблудження зі своїх сердець і добровільніше прийдуть у знайомі їм місця, щоб визнати Істинного Бога і молитись Йому...” [3, с. 40].

У своєму листі Августин ставить папі Григорію декілька запитань, які виникли вже безпосередньо під час перебування в Доруверні (Кенті). Вони стосуються різних сфер практичної діяльності єпископа і священників, зокрема, як потрібно співіснувати зі своїм кліром; як ділити жертвопринесення; чи можна хрестити вагітних жінок і коли їм можна приступати до Євхаристії; кому можна одружуватися; які покарання застосовувати для крадіїв церковного майна і т.д. Але декілька запитань Августина і відповідей на них папи Григорія, на нашу думку, мають важливе значення в утвердженні церкви у Британії. По-перше, Августин запитує, який здійснювати обряд богослужінь – римський чи галльський. Папа відповідає: „візьми у кожній церкві те, що вважаєш правильним і благочестивим, збери це все воедино і побачиш, як душі англів звикнуть до цього” [3, с. 31].

Друге запитання: „Чи може єпископ бути посвячений без присутності інших єпископів, якщо вони перебувають на великій відстані один від одного і не можуть швидко прибути?” І тут Григорій I надає Августинові право одноосібно висвячувати єпископів, наголошуючи на тому, щоб їх призначати у ті міста і регіони, які не є віддаленими, задля швидкого і безперешкодного їхнього зібрання для майбутніх висвят чи зібрань [3, с. 32-33]. При цьому понтифік дозволяє єпископам із Галлії бути присутніми під час хіротонії в якості свідків. Схильні вважати, що це свідчить про величезну зацікавленість Григорія I у розповсюдженні християнства на островах. Та найяскравішим доказом важливості місії є надання папою незалежності Британської Церкви від Галльської, в якій все більше розповсюджувалися ересі і посилювався її вплив у християнському світі. Ці розумно сплановані дії принесли свої плоди. Кент стає центром, з якого християнство розповсюджується все далі і далі.

Взявши до уваги те, що Августинові бракує помічників, папа разом із посланцями направляє до нього нових служителів: Мелліта, Юста, Пауліна й Руфініана з різним церковним начинням, а також повідомленням про вручення Августинові паллія, архієпископської відзнаки. Григорій I призначив для Британії двох митрополитів – у Лондоні та Ебораці (Йоркові) з правом висвяти Августином дванадцятьох єпископів у різних місцях, а йому самому пожиттєво залишатися першим митрополитом. Після його смерті першість повинна була перейти до старшого за хіротонією. Але посилаючи Августина до Британії, папа, на нашу думку, планував розмістити його кафедру в самому Лондоні (Каер Ллундейні), великому торговому центрі. Можливо, понтифік бачив записи про участь британських єпископів Лондонія та Еборака у церковних соборах III – IV ст. і тому вважав ці міста найважливішими у Британії. Вірогідно також, що цей лист сфабриковано для обґрунтування претензій Еборацької церкви на роль митрополії, задля чого Августин призначив ченця Генгісту на місіонерську діяльність у 599 р. [21, с. 174], але цьому заважала прихильність до язичництва мешканців королівства Ессекс, де

розташований Лондон. Тому центром Англійської Церкви залишився Дорувен (Кентербері), а в Лондоні в 604 р. було запроваджено єпископство [21, с. 171].

За допомогою короля Августин відбудував церкву (сьогодні – це кафедральний собор Кентербері), посвячену Ісусові Христові, яка була споруджена, за легендою, ще віруючими римлянами. Він також заснував монастир на схід від міста (яке вже освятив Лаврентій), де король збудував за свої кошти храм апостолів Петра і Павла, щоб підкреслити зв'язок з Римом (пізніше його назвали Сент-Огастінс, на честь Августина), а першим абатом монастиря став священник Петро. За це Григорій I надіслав королю Етельберту лист з подякою й багаточисельні подарунки [3, с. 41-42].

Звичайно, що папа Григорій I знав про існування старої Кельтської Церкви, але у нього не було свідчень чи інформації ні про імена, ні про число єпископів, фактично підпорядкованих абатам великих монастирів. Тому, крім навернення язичників, Августинові було дане завдання „настановити” їх, що означало включити у нову римську церковну систему. Для цього місіонер зібрав представників Кельтської Церкви біля так званого „Августинового дуба,” щоб укласти католицьке перемир'я та об'єднати зусилля задля навернення язичників. Було присутніми сім британських єпископів і багато „вчених мужів” з монастиря Бангора (найбільшого серед британських), що розташований у Північно-Східному Уельсі. Нам невідомо, правда, чи мали ці єпископи власні єпархії. Швидше за все, вони у тогочасній британській (та ірландській) Церкві виконували „представницькі” функції – освячували храми, хрестили, здійснювали рукопокладення в сан. Реальна ж влада там, як ми вже зазначали, належала абатам, які керували іноді цілими спільнотами монастирів.

Августин запропонував їм святкувати Пасху за римським звичаєм, „приймати благодать хрещення і вчити народ англів слову Божому разом з ними” [3, с. 50], а все інше буде за їхньою традицією. Тут невідомо у чому кельтський варіант хрещення суперечив загальноприйнятому. На нашу думку, у цій Церкві збереглося немало пережитків язичництва (друїдизму), що і відобразилося у прийнятій ірландськими монахами тонзури (замість того, щоб голити всю голову, залишаючи круг волосся зверху, як це робилося в римському світі, кельтське (ірландське) духовенство вибривало тільки передню частину волосся („від вуха до вуха”), залишаючи напівкруглий вінець волосся). Але після довгих суперечок, стосовно святкування Пасхи та інших питань, навіть після чуда, здійсненого Августином, британські єпископи не захотіли об'єднатися. За це, як вважає Беда Досточтимий, „прийняли помсту земної смерті за те, що відкинули запропоновані їм поради для вічного спасіння” [3, с. 51] – король Нортумбрії Етельфрит (593 – 616 рр.) розбив британське військо під містом Легакастир (сьогодні – Честер), де загинуло і багато монахів, особливо з монастиря Бангор. За однією версією їх було дві сотні [2, с. 225], за іншою – 1200 чоловік [4, с. 236].

Деяко суперечливу думку, стосовно подій відомого диспуту Августина з британськими єпископами, висловив знову ж таки Н. Гайем. Пов'язуючи воедино поїздку Августина до Рима 601 р. і активну участь католицьких місіонерів у справах кентського двору (правда, нічим не підтверджену), Н. Гайем розглядає даний Григорієм I дозвіл створити у Британії 12 діоцезів як відображення так і не зреалізованих Етельбертом планів подальшої територіальної експансії. Потім він роздумує над тим, звідки з'явилися ці „плани, розроблені спільно кентським королем і його єпископом” [20, с. 100] – ще одне припущення, якому, на нашу думку, ніяких свідчень не існує і яке, тим не менше, стає фактичною основою для нової гіпотези про те, що королева Берта була з самого початку посвячена у плани Римської курії [20, с. 102]. При такому підході до джерел справді „достовірними” виглядають і інші твердження автора про те, що диспут Августина з британцями був останньою спробою Етельберта мирним шляхом встановити свій політичний контроль над уельськими князівствами [20, с. 112] або що незламна пристрасть Етельберта до територіального розширення свого королівства була навіяна перемогами над своїми супротивниками франкського короля Хлотаря II (584 – 629 рр.) [20, с. 102]. У певній мірі ми можемо погодитися з Н. Гайемом в тому плані, що принцип „одна Церква – один папа – один правитель” ніхто не скасовував на той час, але не потрібно забувати, що і папа

Григорій як тонкий політик розумів усю складність місії Августина, знав, який авторитет мають у світі кельтські проповідники, тому навряд чи йшов на відкриту конфронтацію.

У 604 р. Августин висвячує двох єпископів: Мелліта і Юста. Першого він відправляє в Ессекс (столиця – Лондон), де правителем був Саберт (599 – 615 рр.), племінник Етельберта, якому він підкорявся. Після того як ця провінція прийняла хрещення, Етельберт побудував у Лондоні кафедральну церкву апостола Павла на місці храму богині Діани. У 609 р. Мелліт відправляється до Риму, щоби розповісти папі Боніфацію IV (608 – 615 рр.) про потреби Англійської Церкви і, щоби підписати прийняті рішення про встановлення правил монастирського життя, повідомивши про це англів. А Юста Августин призначив єпископом у самому Кенті, в місті Дорубревіс (сьогодні – Рочестер). Тут король Етельберт збудував храм апостола Андрія (фундамент якого знайшли у 1889 р.), нагородивши і Мелліта, і Юста багатьма подарунками, в тому числі й земельними наділами. Саме це є першою згадкою про надання світським правителем щедрих пожертвувань – „боклендів” (земельних ділянок, іноді разом із поселеннями) не лише Церкві, а й її служителям, що стало пізніше регулярною практикою [10, с. 43-61; 1].

26 травня 604 р. Августин помер. Його поховали поблизу храму апостолів Петра і Павла, а після його освячення тіло святителя перезахоронили у північній капеллі, висікши на гробниці епітафію: „Тут спочиває преподобний Августин, перший архієпископ Доруверна, відправлений туди блаженним Григорієм, понтифіком міста Рима; створивши чудеса за допомогою Божою, він навернув короля Етельберта і його народ від ідолослужіння до віри Христової і закінчив дні свої, трудячись у мирі...” [3, с. 52]. Тому Августина за правом визнали святим, незважаючи навіть на те, що він був іноді, на думку Й. Лортца, досить жорстоким у методах впровадження християнства [12, с. 217]. Його авторитет був настільки великим, що коли у 1962 р. папа Римський Іоанн XXIII (1958 – 1963 рр.) та архієпископ Кентерберійський здійснювали спільну молитву у Кентербері, то жоден з них не посмів сісти на сідалище Августинове, поклавши на нього видане за його життя Євангеліє [1].

Висновок. Таким чином, можемо констатувати, що протягом досить короткотривалого проміжку часу християнство на Британських островах набуло поширення майже в усіх англосаксонських королівствах. Процес, звичайно, не проходив без певних труднощів. Це зумовлювалося неодноразовими поверненнями королів до язичництва, їх двовір'ям, і, що найбільш важливо, протистоянням Римської та Кельтської Церков. Перша, в особі папи Григорія Двоєслова, Августина Кентерберійського та його сподвижників, вважала, що лише вони, як спадкоємці апостолів, мають виключне право на опіку над послідовниками Христа, застосовуючи іноді задля цієї мети більш жорсткі методи впровадження християнства. Маючи протекторат короля Кента, вони досить швидко змогли заснувати перші єпископства і закласти фундамент для подальшого розповсюдження папської влади. Кельтська ж Церква, беручи за основу величезну духовну спадщину своїх наставників і просвітителів, обрядовість і підтримку великої частини островів, особливо серед нижчих верств населення, вважала, що лише вона дотримується норм і правил, заповіданих людству Спасителем, більше акцентуючи свою увагу на духовному аспекті (про що свідчить навіть роль абатів у суспільстві порівняно з єпископами). Тому найпершим завданням у наступний період Західній Церкві на Британських островах було знайти компроміс між цими двома напрямками християнства задля формування єдиного церковного організму.

Література

1. Англосаксонские грамоты VIII – X веков / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hist.vsu.ru/cdh/index.htm>
2. Англосаксонские хроники (период до 750р.) // Беда Достопочтенный. Церковная история народов англос. – СПб., 2003. – С. 220 – 236.
3. Беда Достопочтенный. Церковная история народов англос / Беда Достопочтенный. – СПб., 2003. – 363 с.
4. Geoffrey of Monmouth. The British history / Geoffrey of Monmouth / By J. A. Giles. – L., 1842. – 282 p.
5. Sancti Gregorii Papae 1 // Patrologiae cursus completus / Accurante J.-P. Migne. – Parisiis, 1849. – Tomus tertius. – 1628 p.

6. Sancti Gregorii Papae 1 // Patrologiae cursus completus / Accurante J.-P. Migne. – Parisiis, 1849. – Tomus primus. – 1162 p.
7. The Book of the Popes (Liber Pontificalis). – NY, 1916. – Vol. 1. – 170 p.
8. Андрій Йосафат Григорій Трух. Життя святих: У 4-х книгах. – Львів, 1997. – С. 307.
9. Вильсон Дэвид М. Англосаксы. Покорители кельтской Британии / Дэвид М. Вильсон. – М., 2004. – 190 с.
10. Глебов А. Г. Институт бокленда в Англии в ранний англосаксонский период (VII – IX вв.) / Глебов А.Г. // Исторические записки. – Воронеж, 2005. – Вып.11. – С. 43 – 61.
11. Кузнецова А. М. Миссии Латинской Церкви: Опыт христианского Запада и Центральная и Юго-Восточная Европа на рубеже второго тысячелетия / Кузнецова А. М. // Христианство в странах Восточной, Юго-Восточной и Центральной Европы на пороге второго тысячелетия. – М., 2002. – 475 с.
12. Лортц Й. История Церкви (рассмотренная в связи с историей идей) / Лортц Й. – М., 1999. – Т. 1. – 511 с.
13. Мейендорф И. Миссия у англосаксов: ирландские монахи и святой Августин / Мейендорф И. // Единство империи и разделение христиан / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.krotov.info/library/m/meyendrf/imperia_4.htm#2
14. Мосс В. Крушение православия в Англии / Мосс В. / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/History_Church/Moss_KrahPravosl. php
15. Мулбергер Стивен. Обращение Британии / Мулбергер Стивен / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://brude.narod.ru/sm.conv.htm>
16. Поснов М. Э. История Христианской Церкви / Поснов М. Э. – Брюссель, 1991. – 614 с.
17. Трайль Г. Д. Общественная жизнь Англии: религия, законодательство, наука, искусство, пром-сть, торговля, лит., нравы и обычаи в их ист. развитии с древнейшего периода до настоящего времени / Г. Д. Трайль. – М., 1896. – Т. 1. – 471 с.
18. Филипс Э. Православное христианство и Старая Английская церковь / Э.Филипс. – М., 1996.
19. Fisher D. F. V. Anglo-Saxon age: 400 – 1042 / Fisher D. F. – L., 1992. – 374 p.
20. Higham N. J. The Convert Kings: Power and Religious Affiliation in Early Anglo-Saxon England / Higham N. J. – Manchester, 1997. – 293 p.
21. Laing L., Laing J. Anglo-Saxon England / Laing L., Laing J. – L., 1987. – 256 p.
22. Meens R. A background to Augustine's mission to Anglo-Saxon England / Meens R. // Anglo-Saxon England. – L., 1994. – Vol. 23. – P. 5 – 17.

Vitaly Buchovsky

Mission of Augustine of Canterbury in the British Isles and its role in spread of Christianity in Anglo-Saxon kingdoms

This article analyzes the missionary activity of Augustine of Canterbury in the British Isles in the early Middle Ages. We consider it an active part in the unification process of the Church in Anglo-Saxon kingdoms.

Keywords: Augustine of Canterbury, Pope Gregory the Great, Anglo-Saxon kingdom, the Celtic Church, Kent, Chair, Gaul, Cathedral.

Віталій Бучовський

Миссия Августина Кентерберийский на Британские острова и его роль в распространении христианства в англосаксонских королевствах

В статье анализируется миссионерская деятельность Августина Кентерберийского на Британских островах в период Раннего Средневековья. Рассматривается его активное участие в объединительном процессе Церкви в англосаксонских королевствах.

Ключевые слова: Августин Кентерберийский, папа Григорий I Великий, англосаксонские королевства, Кельтская Церковь, Кент, кафедра, Галлия, собор.